

“ΛΟΥΡΟΣ”

Μια προσφυγική κωμόπολη στο βιλαέτι
των Ιωαννίνων

Αναστασία Γ. Καρρά

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη διαδικασία ίδρυσης και συγκρότησης της κωμόπολης Λούρου (Loros) στο βιλαέτι Ιωαννίνων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, σε συνάρτηση με τις ευρύτερες διοικητικές, γεωπολιτικές και δημογραφικές μεταβολές που προκάλεσε η παραχώρηση της Άρτας στο ελληνικό κράτος το 1881.

Η μεταβολή των οθωμανοελληνικών συνόρων δεν αποτέλεσε απλώς μια εδαφική αναδιάρθρωση, αλλά συνδέθηκε με σημαντικές ανακατατάξεις στη διοικητική οργάνωση και στην κατανομή των πληθυσμών της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, η ίδρυση του Λούρου εντάσσεται σε μια ευρύτερη πολιτική διαχείρισης των μετακινούμενων μουσουλμανικών πληθυσμών (muhacir) και ελέγχου της παραμεθόριας ζώνης.

Στόχος της μελέτης είναι η ανάλυση της ίδρυσης του Λούρου όχι μόνο ως οικιστικού φαινομένου, αλλά και ως διοικητικής και πολιτικής επιλογής της οθωμανικής διοίκησης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη χωροθέτηση του νέου οικισμού, στη διοικητική του συγκρότηση και στη δημογραφική του εξέλιξη, καθώς και στη σχέση του με την προϋπάρχουσα αστική και αγροτική δομή της περιοχής.

Η έρευνα βασίζεται κυρίως σε οθωμανικές διοικητικές πηγές, όπως αρχαιακά έγγραφα (BOA) και επαρχιακά ετήσια (salname), καθώς και σε μεταγενέστερα απογραφικά δεδομένα του ελληνικού κράτους. Παράλληλα, αξιοποιείται η σχετική δευτερογενής βιβλιογραφία, προκειμένου να ενταχθεί η περίπτωση του Λούρου στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της ύστερης οθωμανικής περιόδου.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται επίσης σε ζητήματα μικροϊστορίας, όπως η ακριβής χωροθέτηση της κωμόπολης και η ονοματοδοσία της, τα οποία δεν αποτυπώνονται με σαφήνεια στις επίσημες πηγές, αλλά μπορούν να ανασυντεθούν μέσα από συνδυαστική ανάλυση διαφορετικών τεκμηρίων.

Η μελέτη της περίπτωσης του Λούρου αναδεικνύει τη σημασία της τοπικής κλίμακας για την κατανόηση ευρύτερων ιστορικών μετασχηματισμών, όπως η διαμόρφωση συνόρων, οι πληθυσμιακές μετακινήσεις και η διοικητική αναδιοργάνωση στον ύστερο 19ο αιώνα.

Φωτογραφικό υλικό

Το φωτογραφικό υλικό που αξιοποιείται στην παρούσα εργασία προέρχεται, στο σύνολό του σχεδόν, από το ψηφιακό αρχείο του Bildarchiv Foto Marburg (Γερμανία) και ειδικότερα από τη βάση δεδομένων Bildindex der Kunst und Architektur. Οι φωτογραφίες εντάσσονται σε ενιαία σειρά λήψεων της περιόδου των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913), η οποία αφορά την περιοχή της Φιλιππιάδας (Λούρος / Hamidiye).

Οι λήψεις αποδίδονται σε άγνωστο φωτογράφο και τεκμηριώνουν όψεις της κωμόπολης, της καθημερινής ζωής και της παρουσίας του ελληνικού στρατού κατά την περίοδο της κατάληψης

της περιοχής. Πρόκειται για αρχαικό υλικό τεκμηριωτικού χαρακτήρα, το οποίο χρησιμοποιείται εδώ για την οπτική συμπλήρωση και υποστήριξη της ιστορικής ανάλυσης.

Εξάιρεση αποτελεί μία φωτογραφία, η οποία προέρχεται από το φωτογραφικό άλμπουμ του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Β΄ και απεικονίζει το διοικητικό κτίριο της κωμόπολης κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ιστορικό πλαίσιο και ίδρυση του Λούρου

1.1 Η εγκατάλειψη της Άρτας και η ίδρυση της κωμόπολης Λούρου

Στην περίοδο μετά τις μεταρρυθμίσεις του Tanzimat, η Οθωμανική Αυτοκρατορία προχώρησε σε αναδιοργάνωση της επαρχιακής της διοίκησης. Με τον νόμο του 1864, ο οποίος επεκτάθηκε το 1867, θεσπίστηκε το σύστημα διοίκησης των βιλαετιών, στο πλαίσιο του οποίου συγκροτήθηκε και το βιλαέτι Ιωαννίνων.

Το βιλαέτι Ιωαννίνων, ενταγμένο διοικητικά στον χώρο της νότιας Αλβανίας, συνόρευε προς νότο με το ελληνικό κράτος. Στη διοικητική του διάρθρωση περιλαμβάνονταν, πέρα από το κεντρικό σαντζάκι Ιωαννίνων, τα σαντζάκια Τρικάλων, Μπερατίου, Αργυροκάστρου και Πρέβεζας, εκ των οποίων τα Τρίκαλα, τα Ιωάννινα και η Πρέβεζα βρίσκονταν σε άμεση επαφή με τα ελληνοοθωμανικά σύνορα του 1932.

▣ Διοικητική οργάνωση

Η διοικητική οργάνωση του βιλαετίου Ιωαννίνων δεν παρέμεινε σταθερή κατά τον 19ο αιώνα. Ορισμένες περιοχές, όπως το σαντζάκι Τρικάλων, αποσπάστηκαν ή μεταβλήθηκαν διοικητικά, γεγονός που αντανακλά τη δυναμική φύση της οθωμανικής διοίκησης.

Κατά τον 19ο αιώνα, και ιδίως μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, διατυπώθηκαν πολιτικές διεκδικήσεις εκ μέρους της Ελλάδας, οι οποίες αφορούσαν και περιοχές του βιλαετίου Ιωαννίνων. Οι διεκδικήσεις αυτές συνδέονταν, μεταξύ άλλων, με τη σύνθεση του πληθυσμού, ο οποίος περιλάμβανε ορθόδοξους χριστιανικούς πληθυσμούς (Έλληνες, Βλάχους και Αλβανούς), που σε διαφορετικά πολιτικά και ιδεολογικά πλαίσια μπορούσαν να ερμηνευθούν ως μέρος ευρύτερων ταυτοτήτων.

▣ Όρος: «Rum»

Στην οθωμανική διοικητική πρακτική, οι ορθόδοξοι χριστιανικοί πληθυσμοί εντάσσονταν στην κατηγορία των «Rum». Ο όρος δεν είχε εθνική αλλά θρησκευτική σημασία και αναφερόταν στα μέλη του Ορθόδοξου μιλλέτ, ανεξάρτητα από γλωσσική ή εθνοτική καταγωγή.

Οι εξελίξεις αυτές εντάθηκαν μετά τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1877–1878 και τις αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου, στο πλαίσιο των οποίων προβλέφθηκε η αναδιάρθρωση των οθωμανο-ελληνικών συνόρων. Μετά από διαπραγματεύσεις και διεθνείς παρεμβάσεις, τμήματα εδαφών παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και η Άρτα (Νάρντα), η οποία έως τότε ανήκε στο σαντζάκι Πρέβεζας του βιλαετίου Ιωαννίνων.

▣ Ιστορικό πλαίσιο

Η αναδιάρθρωση των οθωμανοελληνικών συνόρων δεν αποτέλεσε αποκλειστικά διμερές ζήτημα. Στις σχετικές διαπραγματεύσεις παρενέβησαν και ευρωπαϊκές δυνάμεις, όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ιταλία, επηρεάζοντας τη διαμόρφωση των τελικών αποφάσεων.

Με την παραχώρηση της Άρτας, το νέο σύνορο μεταξύ των δύο κρατών καθορίστηκε κατά μήκος του ποταμού Άραχθου. Η μεταβολή αυτή είχε άμεσες διοικητικές και κοινωνικές συνέπειες, καθώς οδήγησε σε αναδιάταξη πληθυσμών και διοικητικών δομών στην περιοχή.

Εικ. 1. Οικιστικός πυρήνας της Χαμιδιέ (Λούρος) στις αρχές του 20ού αιώνα. Η φωτογραφία αποτυπώνει τη χωροθέτηση της κωμόπολης μέσα στον αγροτικό χώρο που συγκροτούσε την ενδοχώρα του καζά Λούρου. Περίοδος Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό ζήτημα αποτέλεσε η μετακίνηση μουσουλμανικών πληθυσμών από τις περιοχές που εντάχθηκαν στο ελληνικό κράτος προς τα εναπομείναντα οθωμανικά εδάφη.

▣ Όρος: «*muhacir*»

*Στην οθωμανική ορολογία διακρίνονται διαφορετικοί όροι για τις μετακινήσεις πληθυσμών. Ο όρος «*muhacir*» χρησιμοποιείται κυρίως για πληθυσμούς που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους λόγω πολεμικών ή πολιτικών εξελίξεων.*

Παρά το γεγονός ότι ο Λούρος ιδρύθηκε με βασικό σκοπό την εγκατάσταση μουσουλμάνων προσφύγων από την Άρτα, οι πηγές δεν επιτρέπουν την ακριβή ταύτιση των πρώτων κατοίκων της κωμόπολης με τους συγκεκριμένους πληθυσμούς. Αν και είναι γνωστό ότι μέρος των μουσουλμάνων της Άρτας μετανάστευσε προς οθωμανικά εδάφη, δεν καθίσταται σαφές πόσοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν τελικά στον Λούρο. Η παρατήρηση αυτή αναδεικνύει τα όρια των διαθέσιμων πηγών και την ανάγκη προσεκτικής ερμηνείας των δημογραφικών δεδομένων.

Η οθωμανική διοίκηση επιδίωξε να οργανώσει την εγκατάσταση των πληθυσμών αυτών με τρόπο που να διασφαλίζει τη διατροφή, τη στέγαση και την κοινωνική τους ενσωμάτωση, χωρίς να διαταράσσεται η υφιστάμενη κοινωνική και δημογραφική ισορροπία.

▣ Ιστορικό πλαίσιο

Οι πληθυσμιακές μετακινήσεις προς τα οθωμανικά εδάφη δεν αποτελούσαν μεμονωμένο φαινόμενο του ύστερου 19ου αιώνα. Ήδη από τον 18ο αιώνα παρατηρούνται αντίστοιχες διαδικασίες, οι οποίες εντάθηκαν σημαντικά κατά τον 19ο αιώνα, ιδιαίτερα μετά από πολεμικές συγκρούσεις και εδαφικές ανακατατάξεις.

Στο πλαίσιο των πολιτικών αυτών, και σε συνδυασμό με διοικητικές και στρατηγικές επιδιώξεις, ιδρύθηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις νέοι οικισμοί για την εγκατάσταση προσφύγων. Οι οικισμοί αυτοί μπορούσαν να λάβουν τη μορφή συνοικιών, χωριών ή μικρών πόλεων, ανάλογα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες της περιοχής.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η ίδρυση της κωμόπολης Λούρου (Loros), η οποία δημιουργήθηκε στην οθωμανική πλευρά των νέων συνόρων, σε μικρή απόσταση από την Άρτα. Η επιλογή της θέσης συνδέεται τόσο με τη γεωγραφική εγγύτητα προς τον τόπο προέλευσης των μετακινούμενων πληθυσμών όσο και με πρακτικούς και διοικητικούς λόγους, όπως η αξιοποίηση καλλιεργήσιμων εκτάσεων και η δυνατότητα αποτελεσματικότερου ελέγχου της μεθορίου .

Η ίδρυση του Λούρου δεν αποτέλεσε μόνο απάντηση σε μια άμεση ανάγκη εγκατάστασης προσφύγων, αλλά και μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής διαχείρισης των πληθυσμιακών μετακινήσεων και των νέων συνθηκών που διαμορφώθηκαν στην περιοχή μετά την αλλαγή των συνόρων.

Εικ. 2. Πανοραμική άποψη της κωμόπολης Χαμιδιέ (Λούρος/Φιλιππιάδα) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Διακρίνονται ο οικιστικός πυρήνας και οι προσωρινές στρατιωτικές εγκαταστάσεις στην πεδιάδα της Φιλιππιάδας. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η συγκρότηση της κωμόπολης και του καζά Λούρου μετά την παραχώρηση της Άρτας

2.1 Η συνοριακή αναδιάρθρωση και οι άμεσες συνέπειες

Στην περίοδο που ακολούθησε τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο (1877–1878), η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπέστη σημαντικές εδαφικές απώλειες, οι οποίες επηρέασαν και το βιλαέτι Ιωαννίνων. Στο πλαίσιο αυτό, το σαντζάκι Τρικάλων αποσπάστηκε από το βιλαέτι και στη συνέχεια εντάχθηκε στο ελληνικό κράτος.

Παράλληλα, από το σαντζάκι της Πρέβεζας παραχωρήθηκε στην Ελλάδα η κωμόπολη της Άρτας (Νάρντα), μαζί με οικισμούς του ομώνυμου καζά. Τα νέα σύνορα καθορίστηκαν κατά μήκος του ποταμού Άραχθου, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Συνθήκης του Βερολίνου.

Η μεταβολή αυτή είχε άμεσες συνέπειες τόσο στη διοικητική και κοινωνική οργάνωση της περιοχής όσο και στην εκκλησιαστική. Ορισμένοι οικισμοί που παρέμειναν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξακολουθούσαν να υπάγονται εκκλησιαστικά στη μητρόπολη

Άρτας, η οποία όμως βρισκόταν πλέον εντός του ελληνικού κράτους. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού ιδρύθηκε νέα μητρόπολη στην Πρέβεζα, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι θρησκευτικές ανάγκες των χριστιανικών πληθυσμών της οθωμανικής πλευράς.

Εικ. 3. Φυτεία καπνού (Tabakplantage) στην περιοχή της Φιλιπιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η φωτογραφία αποτυπώνει τμήμα του οδικού δικτύου και της αγροτικής ζώνης που περιέβαλλε την κωμόπολη. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

2.2 Η ίδρυση της κωμόπολης Λούρου

Μετά την παράδοση της Άρτας στην Ελλάδα το 1881, οι οθωμανικές αρχές προχώρησαν στην αναζήτηση κατάλληλου τόπου για την εγκατάσταση των πληθυσμών που μετακινούνταν από την περιοχή.

Αντί της αξιοποίησης υφιστάμενων οικισμών, αποφασίστηκε η ίδρυση μιας νέας κωμόπολης στην οθωμανική πλευρά των συνόρων, σε μικρή απόσταση από τη γέφυρα της Άρτας. Έτσι ιδρύθηκε ο Λούρος.

Η ακριβής χωροθέτηση της νέας κωμόπολης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δεν αποτυπώνεται με σαφήνεια στις οθωμανικές διοικητικές πηγές. Σύμφωνα με μεταγενέστερες μαρτυρίες και τοπικές πληροφορίες, η ίδρυση της νέας πόλης ανακοινώθηκε τον Αύγουστο του 1881 και πραγματοποιήθηκε στην περιοχή μεταξύ Ελευθεροχωρίου και Φιλιπιάδας. Η νέα κωμόπολη έλαβε αρχικά διαφορετικές ονομασίες, όπως Χαμιδιέ (Hamidiye), Νέα Άρτα και

Λόρος (Νέος Λούρος), με την ονομασία «Λούρος» να επικρατεί τελικά, ενώ στην ελληνική χρήση διατηρήθηκε η ονομασία Φιλιπιάδα.

Η επιλογή της θέσης δεν ήταν αυτονόητη. Αρχικά προτάθηκε από Γερμανό μηχανικό η περιοχή μεταξύ Ιμάμ Τσαούς (σημερινός Άγιος Σπυρίδωνας) και της γέφυρας Καλογήρου. Ωστόσο, η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από τον αρχιμηχανικό της οθωμανικής διοίκησης, Μινέϊκο, ο οποίος έκρινε την περιοχή ακατάλληλη λόγω των ελωδών εκτάσεων και των κινδύνων για τη δημόσια υγεία. Τελικά επιλέχθηκε η θέση μεταξύ Φιλιπιάδας και Ελευθεροχωρίου, στην περιοχή Ζευγαρολίβαδο, όπου και ιδρύθηκε η νέα κωμόπολη.

Η ίδρυση της πόλης πραγματοποιήθηκε με επίσημη τελετή στις 6 Σεπτεμβρίου 1881 και εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο οικιστικών ανασυγκροτήσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ήπειρο κατά τον 19ο αιώνα.

Εικ. 4. Κατοικίες της Φιλιπιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Στο ύψωμα διακρίνεται μεγάλο δημόσιο κτίριο, το οποίο έχει ταυτιστεί στη σχετική βιβλιογραφία με το στρατιωτικό νοσοκομείο της περιοχής. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

Σύμφωνα με περιγραφές της εποχής, η νέα πόλη συγκέντρωσε κυρίως μουσουλμανικούς πληθυσμούς προερχόμενους από την Άρτα, ενώ εγκαταστάθηκαν και άλλες ομάδες, όπως Αλβανοί, Κούρδοι και Ρομά. Παράλληλα, οι πρώτοι κάτοικοι αντιμετώπισαν δυσκολίες προσαρμογής, καθώς αρχικά εγκαταστάθηκαν σε πρόχειρους οικισμούς στο Ελευθεροχώρι, πριν προχωρήσει η οργανωμένη οικοδόμηση της νέας πόλης. Η δυνατότητα διατήρησης επαφών με

την Άρτα, ακόμη και μετά την αλλαγή των συνόρων, υποδηλώνει ότι η συνοριακή γραμμή δεν απέκοψε πλήρως τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις των πληθυσμών.

Η ίδρυση του Λούρου επομένως δεν αποτέλεσε απλή οικιστική επέκταση, αλλά εντάχθηκε σε έναν ευρύτερο διοικητικό σχεδιασμό, με στόχο την οργανωμένη εγκατάσταση των μετακινούμενων πληθυσμών.

▣ Ιστορικό πλαίσιο

Η δημιουργία του Λούρου αποτελεί παράδειγμα σχεδιασμένης ίδρυσης νέου οικισμού, που συνδέεται με διοικητικές και πολιτικές επιλογές της οθωμανικής διοίκησης.

Εικ. 5. Αγροτικό μονοπάτι στη Φιλιπιάδα (Χαμιδιέ/Λούρος), 1912–1913. Οι λιθόκτιστες περιφράξεις, οι κατοικίες και η χαρακτηριστική βλάστηση αναδεικνύουν πτυχές του τοπικού οικιστικού και αγροτικού τοπίου των αρχών του 20ού αιώνα. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

◆ 2.3 Κίνητρα ίδρυσης και λειτουργία του Λούρου

Η ίδρυση του Λούρου συνδέθηκε με την ανάγκη εγκατάστασης μουσουλμανικών πληθυσμών που εγκατέλειψαν την Άρτα. Η μετακίνησή τους σε μακρινές περιοχές θεωρήθηκε δυσχερής τόσο για τη διοίκηση όσο και για τους ίδιους.

Παράλληλα, σημαντικό στοιχείο αποτέλεσε η συνέχιση της οικονομικής δραστηριότητας χριστιανών κατοίκων της Άρτας, οι οποίοι διατηρούσαν ιδιοκτησίες στην οθωμανική πλευρά των συνόρων. Η διασυννοριακή αυτή κινητικότητα δημιούργησε ζητήματα ελέγχου και ασφάλειας.

▣ Ιστορικό πλαίσιο

Η ίδρυση του Λούρου συνδέεται και με την ανάγκη ελέγχου της μεθορίου και της αποτροπής διασυννοριακών ενεργειών σε μια περιοχή με έντονη κινητικότητα πληθυσμών.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Λούρος συγκροτήθηκε όχι μόνο ως τόπος εγκατάστασης προσφύγων αλλά και ως διοικητικό κέντρο, αντικαθιστώντας την Άρτα στη διοικητική διαίρεση του σαντζακίου Πρέβεζας.

2.4 Η ένταξη του Λούρου στη διοικητική δομή

Η διοικητική ένταξη του Λούρου δεν πραγματοποιήθηκε άμεσα. Στις πρώτες καταγραφές εμφανίζεται ως ναχιγιές, ενώ η Άρτα εξακολουθεί να καταγράφεται ως καζάς, παρά το γεγονός ότι είχε ήδη παραχωρηθεί.

Η κατάσταση αυτή διατηρείται έως τα μέσα της δεκαετίας του 1880, γεγονός που υποδηλώνει καθυστέρηση στην προσαρμογή των διοικητικών καταγραφών.

▣ Διοικητική οργάνωση

Η απόκλιση μεταξύ διοικητικής πραγματικότητας και επίσημων καταγραφών στις οθωμανικές πηγές υποδηλώνει καθυστερήσεις στη λειτουργία της διοικητικής γραφειοκρατίας.

2.5 Η διοικητική συγκρότηση του καζά Λούρου

Μετά την ίδρυση της κωμόπολης, μεταφέρθηκαν στον Λούρο οι διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες από την Άρτα. Παράλληλα διορίστηκαν αξιωματούχοι, ανεγέρθηκαν διοικητικά κτίρια και συγκροτήθηκε δημοτική υπηρεσία. Η διαδικασία αυτή αναδεικνύει τον οργανωμένο χαρακτήρα του νέου καζά.

Η μεταφορά των διοικητικών και οικονομικών υπηρεσιών από την Άρτα στον Λούρο δεν πραγματοποιήθηκε χωρίς δυσκολίες. Σύμφωνα με τις οθωμανικές πηγές, η μετακίνηση των αρχών συνοδεύτηκε από προβλήματα συντονισμού, καθώς η αλλαγή αυτή δεν είχε αρχικά κοινοποιηθεί επαρκώς στις οικονομικές υπηρεσίες της αυτοκρατορίας. Ως αποτέλεσμα, προέκυψε προσωρινή ασάφεια ως προς τη διαχείριση των δημόσιων εσόδων, γεγονός που καταδεικνύει τις δυσλειτουργίες της οθωμανικής γραφειοκρατίας κατά την περίοδο των διοικητικών ανακατατάξεων.

Εικ. 6. . Το κυβερνείο της Χαμιδιέ (Λούρος) στις αρχές του 20ού αιώνα. Η ανέγερση του κτιρίου εντάσσεται στο πρόγραμμα διοικητικής οργάνωσης της νέας κωμόπολης που ιδρύθηκε μετά την παραχώρηση της Άρτας το 1881 και αποτέλεσε την έδρα του καζά Λούρου. Πηγή: Άλμπουμ Αβδούλ Χαμίτ Β', Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης.

2.6 Η οργάνωση των διοικητικών υποδιαιρέσεων

Στο πλαίσιο της διοικητικής οργάνωσης, συγκροτήθηκαν επιμέρους μονάδες, όπως ο ναχιγιές Τζουμέρκα (Çemernik), ο οποίος επανιδρύθηκε για διοικητικούς και λόγους ασφάλειας.

▣ Διοικητική οργάνωση

Η διοικητική ιεραρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας περιλάμβανε: βιλαέτι, σαντζάκι, καζά και ναχιγιέ. Ο καζάς αποτελούσε βασική διοικητική μονάδα, ενώ ο ναχιγιές ήταν υποδιαίρεση με περιορισμένες αρμοδιότητες.

Η ίδρυση επιμέρους διοικητικών υποδιαιρέσεων, όπως ο ναχιγιές του Τσεμερνίκ (Çemernik), δεν υπαγορεύτηκε μόνο από διοικητικές ανάγκες αλλά και από ζητήματα ασφάλειας. Οι οθωμανικές αρχές επιδίωκαν να περιορίσουν τις διασυννοριακές επιδρομές και τις ληστρικές ενέργειες (eskiyalik) που εκδηλώνονταν στην παραμεθόρια ζώνη. Η δημιουργία οργανωμένων

διοικητικών δομών κοντά στα σύνορα λειτουργούσε ως μηχανισμός ελέγχου και αποτροπής τέτοιων φαινομένων.

Εικ. 7. Σκηνή από την κεντρική πλατεία της Φιλιππιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η παρουσία κατοίκων και στρατιωτών αποτυπώνει την καθημερινή ζωή και τη δημόσια δραστηριότητα στην κωμόπολη των αρχών του 20ού αιώνα. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

2.7 Μεταγενέστερες διοικητικές μεταβολές

Οι διοικητικές ρυθμίσεις του καζά Λούρου δεν παρέμειναν σταθερές. Η διοίκηση της Πρέβεζας πρότεινε επανειλημμένα την αναδιοργάνωση των ναχιγιέδων. Ενδεικτική είναι η πρόταση για τη συγκρότηση νέων διοικητικών υποδιαιρέσεων, όπως αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 1. Οι προτεινόμενοι ναχιγιέδες στον καζά Λούρου (1900)

Ναχιγιές (οθωμ.)	Ναχιγιές (ελλην.)	Κέντρο Ναχιγιέ	Χωριά/τσιφλίκια (Çiftlik)	Νοικοκυριά (Hane)	Πληθυσμός (Nüfus)
Lelove	Λέλοβα	Τσιφλίκι Κρανίνα	10	1074	5190

Kervansaray	Καραβάν-σαράι	Τσιφλίκι Σούλα	7	440	1793
Selhore	Σαλαώρα	Αποβάθρα (İskele) Σελχόρε	10	282	1498
Köprübaşı	Κιοπρουμπασί	Τσιφλίκι Νιχόρ	13	662	1172

Πηγή: BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH.TMİK.S. 28-85, 3 Ocak 1900.

Όπως προκύπτει, προτείνεται η αναδιάρθρωση των διοικητικών υποδιαιρέσεων με τη δημιουργία νέων ναχιγιέδων και την κατάργηση άλλων. Ωστόσο, οι αλλαγές αυτές δεν φαίνεται να εφαρμόστηκαν πλήρως στην πράξη.

2.8 Οικονομική οργάνωση και λειτουργία

Μετά τη διοικητική συγκρότηση, δόθηκε έμφαση στην οικονομική οργάνωση του καζά. Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε στην αγροτική παραγωγή και στη λειτουργία των τσιφλικιών.

Παράλληλα, εξετάστηκαν μέτρα για την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, καθώς ο Λούρος αντιμετώπιζε δυσκολίες λόγω της εγγύτητάς του με εμπορικές δραστηριότητες στην περιοχή της γέφυρας της Άρτας.

▣ Ιστορικό πλαίσιο

Η περίπτωση του Λούρου αναδεικνύει τη σύνδεση της διοικητικής οργάνωσης, της πληθυσμιακής εγκατάστασης και της οικονομικής πολιτικής στις παραμεθόριες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ειδικότερα, οι οθωμανικές αρχές εξέτασαν την απομάκρυνση των καταστημάτων που βρισκονταν κοντά στη γέφυρα της Άρτας, καθώς θεωρήθηκε ότι η ύπαρξή τους δημιουργούσε οικονομικά προβλήματα στον αναπτυσσόμενο οικισμό του Λούρου. Το μέτρο αυτό αποτυπώνει τον ανταγωνισμό μεταξύ παλαιών και νέων οικονομικών κέντρων στην παραμεθόρια περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η δημογραφική δομή της κωμόπολης και του καζά Λούρου

3.1 Η κωμόπολη και οι υποδομές

Η κωμόπολη Λούρος βρίσκεται ανατολικά της Πρέβεζας, στην οθωμανική πλευρά της γέφυρας της Άρτας, σε μικρή απόσταση από τα νέα ελληνοοθωμανικά σύνορα.

Κατά τη σύστασή της, η κωμόπολη διέθετε βασικές υποδομές, όπως περίπου 40–50 καταστήματα, ένα λουτρό (χαμάμ), δύο χάνια και ένα τέμενος, το οποίο κάλυπτε τις θρησκευτικές ανάγκες του μουσουλμανικού πληθυσμού. Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι, παρά τον πρόσφατο χαρακτήρα της ίδρυσής της, η κωμόπολη διέθετε ήδη έναν στοιχειώδη αστικό πυρήνα.

Εικ. 8. Κάτοικοι της Φιλιππιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η φωτογραφία αποτυπώνει μορφές της καθημερινής ζωής και στοιχεία της τοπικής ενδυμασίας των κατοίκων της κωμόπολης. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

Η συγκρότηση του Λούρου ως διοικητικού κέντρου συνοδεύτηκε από την ανέγερση βασικών δημόσιων κτιρίων, όπως το διοικητικό κατάστημα (κυβερνείο) και δημοτικές εγκαταστάσεις για τη λειτουργία των τοπικών υπηρεσιών. Η ταχεία δημιουργία αυτών των υποδομών καταδεικνύει τον οργανωμένο χαρακτήρα της ίδρυσης του νέου οικισμού.

Σε επίπεδο καζά, οι υποδομές παρουσιάζονται ιδιαίτερα εκτεταμένες. Συγκεκριμένα, καταγράφονται 115 εκκλησίες και μοναστήρια, 17 σχολεία —εκ των οποίων το ένα ήταν ρουσδιγιέ (μέση σχολή)—, επτά χάνια, πέντε φούρνοι, 117 καταστήματα και εμπορικά μαγαζιά, καθώς και τρία τεμένη, μικρά και μεγάλα.

Το πρώτο από τα τεμένη βρισκόταν στο κέντρο της κωμόπολης Λούρου. Το δεύτερο εντοπίζεται κοντά στη γέφυρα της Άρτας και είχε ανεγερθεί από τον Gazi Faik Paşa το έτος Εγίρας 900, διαθέτοντας και μιναρέ, ενώ συνοδευόταν από σημαντικά έσοδα, ύψους 75.500 γροσιών. Το τρίτο τέμενος βρισκόταν στο χωριό Ισταρόκε του καζά.

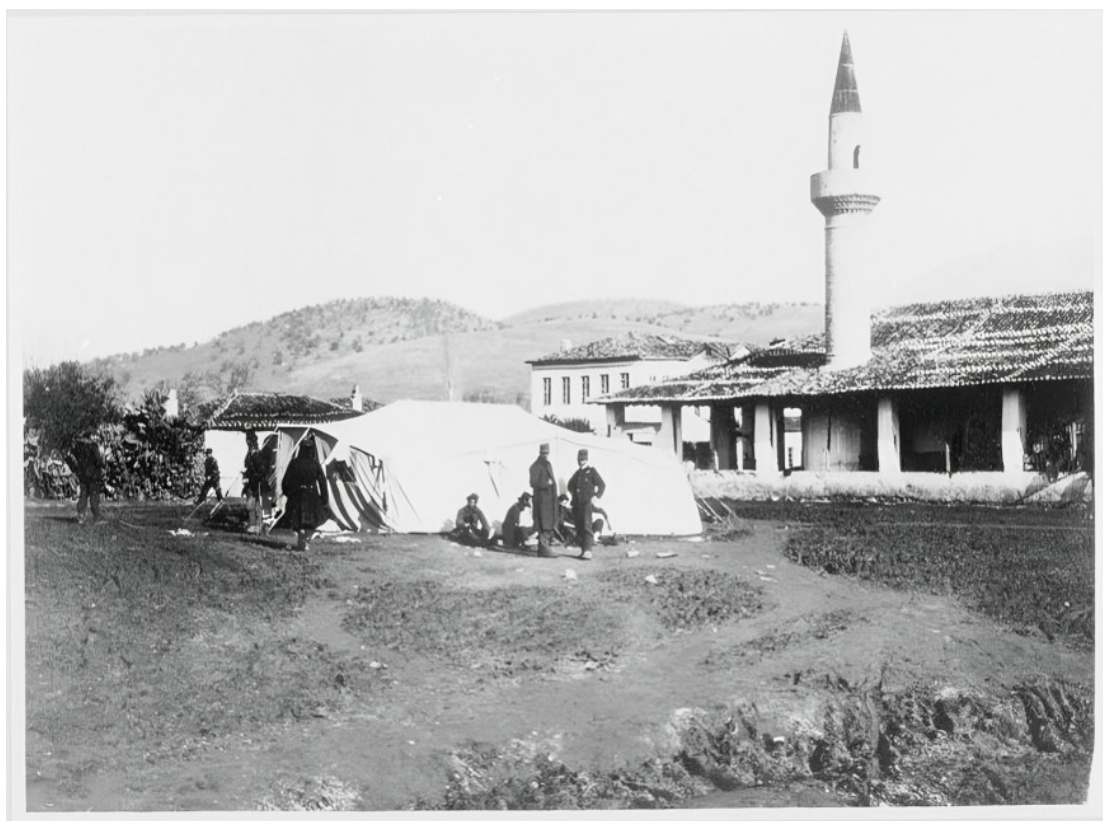

Εικ. 9. Κωδωνοστάσιο χριστιανικού ναού στην περιοχή της Φιλιππιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η φωτογραφία αποτυπώνει τη θρησκευτική παρουσία των χριστιανικών κοινοτήτων στην ευρύτερη περιοχή του καζά Λούρου. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

Η καταγραφή αυτή των υποδομών δεν αποτυπώνει μόνο τον αριθμό των εγκαταστάσεων, αλλά αναδεικνύει και τη θρησκευτική, εκπαιδευτική και οικονομική πολυμορφία της περιοχής, καθώς και τη συνύπαρξη διαφορετικών κοινοτήτων στο εσωτερικό του καζά.

▣ *Ιστορική ερμηνεία*

Η έντονη παρουσία εκκλησιών, μοναστηριών και σχολείων σε συνδυασμό με τον περιορισμένο αριθμό τεμένων αντανακλά τη δημογραφική υπεροχή των χριστιανικών πληθυσμών στην ύπαιθρο, σε αντίθεση με την κωμόπολη, όπου συγκεντρωνόταν κυρίως ο μουσουλμανικός πληθυσμός.

Εικ. 10. Το τέμενος της κωμόπολης Χαμιδιέ (Λούρος/Φιλιπιάδα) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Στον περιβάλλοντα χώρο διακρίνονται στρατιωτικές σκηνές και πρόσωπα, στοιχεία που αντανακλούν τις συνθήκες της εποχής. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

3.2 Η δημογραφική κατάσταση του Λούρου μετά το 1881

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, η κωμόπολη Λούρος συγκροτείται ως ένας μικρός οικισμός με περιορισμένο πληθυσμό, ο οποίος αποτελείται αποκλειστικά από μουσουλμάνους. Αντίθετα, στον ευρύτερο καζά παρατηρείται σαφής αριθμητική υπεροχή του χριστιανικού πληθυσμού, γεγονός που αντανακλά τη δημογραφική συνέχεια της προϋπάρχουσας αγροτικής δομής.

Πίνακας 2. Πληθυσμιακή κατανομή κωμόπολης και καζά Λούρου κατά θρησκευτική ομάδα

Περιοχή	Νοικοκυριά	Χριστιανοί	Μουσουλμάνοι	Σύνολο
Κωμόπολη Λούρου	60	-	336	336
Καζάς Λούρου (77 χωριά/τσιφλίκια)	2695	6450	400	6850

Πηγή: ΒΟΑ (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Υ.ΕΕ. 34-75, 25 Şubat 1876.

Συνολικά, στον καζά Λούρου καταγράφονται 77 χωριά και τσιφλίκια, στα οποία κατοικούν 2695 νοικοκυριά με 6850 άτομα. Από αυτά, 6450 είναι χριστιανοί και μόλις 400

μουσουλμάνοι, γεγονός που δείχνει ότι ο μουσουλμανικός πληθυσμός αποτελεί μειοψηφία στην ύπαιθρο.

Η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ κωμόπολης και υπαίθρου είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική: η κωμόπολη λειτουργεί ως χώρος συγκέντρωσης μουσουλμανικού πληθυσμού, ενώ η ύπαιθρος διατηρεί την έντονα χριστιανική της φυσιογνωμία.

Εικ. 11. Λούστρος παπουτσιών στη Φιλιπιάδα (Χαμιδιά/Λούρος), 1912–1913. Η εικόνα αποτυπώνει όψεις της καθημερινότητας και της επαγγελματικής δραστηριότητας των κατοίκων της κωμόπολης.

Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Στο πλαίσιο της συνοριακής ρύθμισης μετά το 1881, συνολικά 110 χωριά παρέμειναν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από αυτά, τα 77 εντάχθηκαν στον καζά Λούρου, ενώ τα υπόλοιπα κατανεμήθηκαν σε άλλες διοικητικές ενότητες του βιλαετίου. Το στοιχείο αυτό δείχνει ότι ο Λούρος δεν συγκέντρωσε το σύνολο της παραμεθόριας ενδοχώρας, αλλά αποτέλεσε μία από τις διοικητικές λύσεις διαχείρισης της νέας συνοριακής πραγματικότητας.

▣ Διοικητική παρατήρηση

Η διαφορά μεταξύ των 110 χωριών που παρέμειναν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και των 77 που εντάχθηκαν στον καζά Λούρου δείχνει ότι η διοικητική αναδιάρθρωση δεν ταυτίστηκε πλήρως με τη γεωγραφική κατανομή των οικισμών, αλλά επηρεάστηκε από διοικητικά και λειτουργικά κριτήρια.

Η κατανομή των χωριών και των τσιφλικιών του καζά δεν παρέμεινε σταθερή. Σύμφωνα με τις πηγές, ο αριθμός τους αυξήθηκε σε 81 το 1888 και μειώθηκε σε 68 το 1894, ενώ από το 1898 και μετά φαίνεται να σταθεροποιείται. Οι μεταβολές αυτές υποδηλώνουν ότι η διοικητική οργάνωση του καζά Λούρου παρέμεινε δυναμική για αρκετά χρόνια μετά τη σύστασή του, γεγονός που σχετίζεται τόσο με τις ανάγκες διαχείρισης της μεθορίου όσο και με τη γενικότερη αναδιοργάνωση της περιοχής.

Παρά το γεγονός ότι ο Λούρος ιδρύθηκε με βασικό σκοπό την εγκατάσταση μουσουλμάνων προσφύγων από την Άρτα, δεν είναι σαφές αν οι πρώτοι κάτοικοι της κωμόπολης προέρχονταν πράγματι από εκεί. Σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία, κατά την παραχώρηση της Άρτας στην Ελλάδα υπήρχαν περίπου 500 μουσουλμάνοι κάτοικοι στην κωμόπολη. Από αυτούς, περίπου 130 μετανάστευσαν το 1881 προς άλλες περιοχές, όπως τα Ιωάννινα και η Πρέβεζα. Ωστόσο, οι πηγές δεν επιτρέπουν να προσδιοριστεί με ακρίβεια πόσοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στον Λούρο.

Παράλληλα, αν και υπήρχε αυτοκρατορικό διάταγμα που προέβλεπε τη δωρεάν παραχώρηση γης στους πρόσφυγες, φαίνεται ότι μέχρι το 1884 η εγκατάστασή τους στον Λούρο δεν είχε ολοκληρωθεί.

▣ Ιστορική ερμηνεία

Η καθυστέρηση στην εγκατάσταση των προσφύγων υποδηλώνει ότι η ίδρυση του Λούρου ως προσφυγικής κωμόπολης δεν συνοδεύτηκε άμεσα από την πλήρη υλοποίηση του σχεδιασμού, γεγονός που αντανακλά τις δυσκολίες εφαρμογής των διοικητικών αποφάσεων στην πράξη.

3.3 Η δημογραφική δομή της Άρτας πριν το 1881

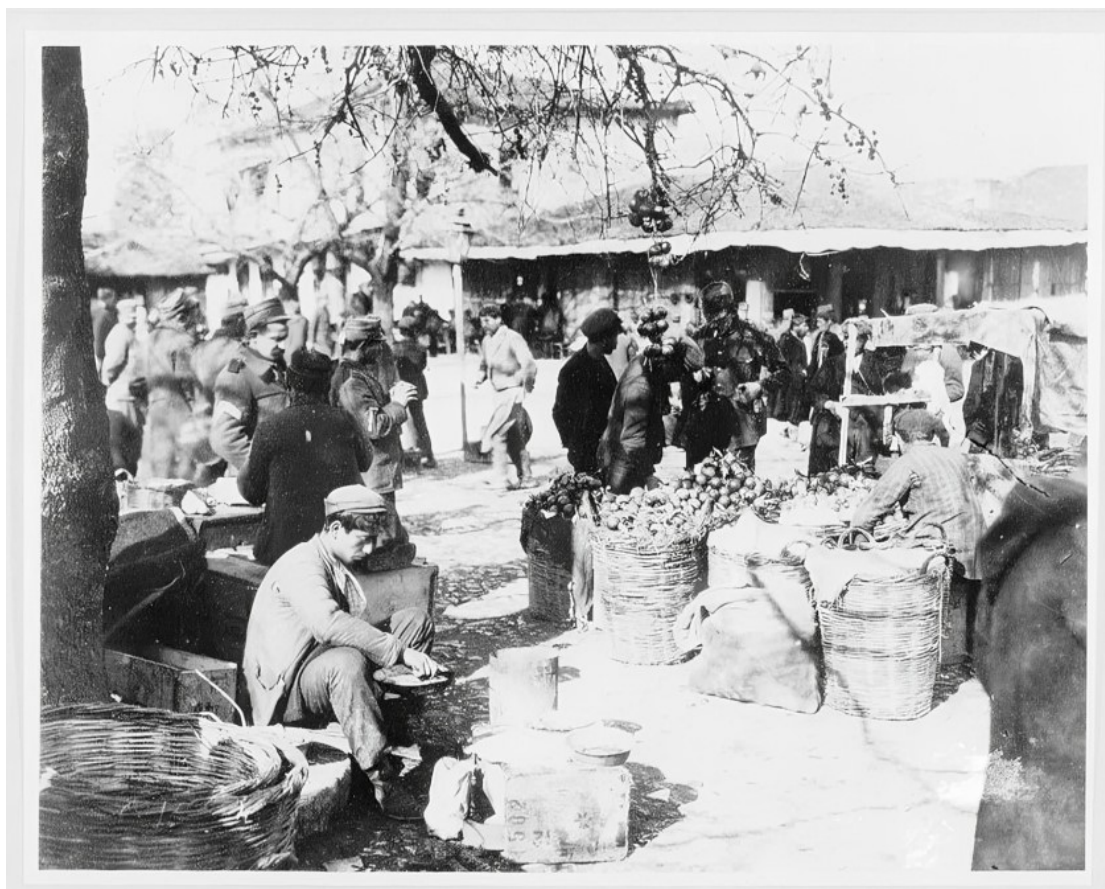
Για την κατανόηση της δημογραφικής δομής του Λούρου, είναι απαραίτητο να εξεταστεί η πληθυσμιακή κατάσταση της Άρτας πριν από την παραχώρησή της στην Ελλάδα.

Πίνακας 3. Πληθυσμιακή σύνθεση πόλης και καζά Άρτας κατά θρησκευτική ομάδα (1876)

Κατηγορία	Νοικοκυριά	Ανδρικός πληθυσμός
Μουσουλμάνοι (πόλη)	186	360
Χριστιανοί (πόλη)	812	1692
Εβραίοι (πόλη)	88	367
Σύνολο πόλης Άρτας	1086	2419
Μουσουλμάνοι (καζάς)	39	78
Χριστιανοί (καζάς)	5417	13.630
Σύνολο καζά & πόλης	6542	16.127

Πηγή: BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK.UM. 3-24, 3 Eylül 1880. βλ. επίσης Y.PRK.UM. 3-47, 7 Ekim 1880.

Η Άρτα, ως καζάς του βιλαετίου Ιωαννίνων, αποτελούσε μια εκτεταμένη διοικητική ενότητα. Το 1846 περιλάμβανε 233 χωριά και τσιφλίκια, γεγονός που υποδηλώνει το μέγεθος και τη σημασία της περιοχής πριν από τις διοικητικές ανακατατάξεις του ύστερου 19ου αιώνα.

Εικ. 12. Η αγορά της Φιλιππιάδας (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η φωτογραφία αποτυπώνει την εμπορική δραστηριότητα της κωμόπολης και τη λειτουργία της ως τοπικού οικονομικού κέντρου της παραμεθόριας περιοχής. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

Σε μεταγενέστερη πηγή, για την περίοδο πριν από το 1867, καταγράφονται συνολικά 6434 νοικοκυριά στον καζά της Άρτας, εκ των οποίων 261 ήταν μουσουλμανικά και 6173 χριστιανικά. Η αναλογία αυτή δείχνει ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα την έντονη πληθυσμιακή υπεροχή των χριστιανών.

Επιπλέον τα στοιχεία του 1875, τα οποία αφορούν τον ανδρικό πληθυσμό, αναφέρουν 7169 νοικοκυριά και 17.246 άτομα. Από αυτούς, 16.541 ήταν χριστιανοί, 438 μουσουλμάνοι και 267 εβραίοι. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνει τη δημογραφική κυριαρχία του χριστιανικού στοιχείου στον καζά.

▣ Μεθοδολογική παρατήρηση

Τα οθωμανικά δημογραφικά δεδομένα της περιόδου συχνά καταγράφουν μόνο τον ανδρικό πληθυσμό. Κατά συνέπεια, ο συνολικός πληθυσμός εκτιμάται ότι ήταν σημαντικά μεγαλύτερος, πιθανότατα σχεδόν διπλάσιος.

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 3, ο μουσουλμανικός πληθυσμός συγκεντρωνόταν κυρίως στην πόλη της Άρτας ενώ στην ύπαιθρο κυριαρχούσε συντριπτικά ο χριστιανικός πληθυσμός. Παράλληλα, η εβραϊκή κοινότητα εντοπίζεται αποκλειστικά στον αστικό χώρο.

Η κατανομή αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτυπώνει ένα πρότυπο χωρικής οργάνωσης όπου οι μουσουλμανικοί και οι εβραϊκοί πληθυσμοί συνδέονται περισσότερο με την αστική ζωή, ενώ οι χριστιανικοί πληθυσμοί κυριαρχούν στην αγροτική παραγωγή και στην ύπαιθρο.

3.4 Δημογραφικές μεταβολές (1876–1880)

Τα στοιχεία της περιόδου 1876–1880 δείχνουν περιορισμένες δημογραφικές μεταβολές στον καζά της Άρτας. Ο μουσουλμανικός πληθυσμός εμφανίζει μείωση, καθώς οι θάνατοι υπερβαίνουν τις γεννήσεις, ενώ στους χριστιανούς καταγράφεται αύξηση. Αντίθετα, η εβραϊκή κοινότητα παρουσιάζει επίσης μείωση.

Πίνακας 4. Γεννήσεις και θάνατοι στον καζά της Άρτας (1876–1880)

Πληθυσμιακή ομάδα	Γεννήσεις	Θάνατοι	Καθαρή μεταβολή
Μουσουλμάνοι	+60	-99	-39
Χριστιανοί	+1849	-1601	+248
Εβραίοι	+46	-74	-28

Πηγή: BOA (*Bazbakanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK.UM. 3-24, 3 Eylül 1880. βλ. επίσης Y.PRK.UM. 3-47, 7 Ekim 1880.

Συνολικά, η καθαρή αύξηση του πληθυσμού κατά την πενταετία αυτή περιορίζεται σε 181 άτομα, γεγονός που υποδηλώνει σχετική δημογραφική στασιμότητα.

▣ Ιστορική ερμηνεία

Οι δημογραφικές αποκλίσεις μεταξύ των στοιχείων του 1875 και εκείνων της περιόδου 1876–1880 πιθανόν συνδέονται με επιδημίες που έπληξαν την περιοχή, επηρεάζοντας αρνητικά τη φυσική αύξηση του πληθυσμού.

3.5 Η πληθυσμιακή εικόνα λίγο πριν την παραχώρηση

Σύμφωνα με στοιχεία του 1880, στην πόλη της Άρτας κατοικούσαν περίπου 1060 μουσουλμάνοι, ενώ 166 ακόμη βρίσκονταν εκτός αυτής. Την ίδια περίοδο, καταγράφονται 1813 χριστιανοί και 340 εβραίοι στην κωμόπολη, ενώ στην ύπαιθρο ο αριθμός των χριστιανών ανερχόταν σε 15.282.

Συνολικά, στον καζά κατοικούσαν 17.095 χριστιανοί, 1.266 μουσουλμάνοι και 340 εβραίοι, δηλαδή 18.701 άτομα.

Η σύγκριση αυτών των στοιχείων με τα δεδομένα προηγούμενων ετών αποκαλύπτει ορισμένες αποκλίσεις, οι οποίες σχετίζονται τόσο με δημογραφικούς παράγοντες όσο και με τη μεθοδολογία καταγραφής.

▣ Μεθοδολογική παρατήρηση

Οι διαφορές μεταξύ των καταγραφών οφείλονται εν μέρει στο γεγονός ότι ορισμένες πηγές καταγράφουν μόνο τον ανδρικό πληθυσμό, ενώ άλλες περιλαμβάνουν και τις γυναίκες. Η σύγκριση των δεδομένων απαιτεί συνεπώς ιδιαίτερη προσοχή.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, προκύπτει ότι πριν από την παραχώρηση της Άρτας στην Ελλάδα κατοικούσε στην πόλη σημαντικός αριθμός μουσουλμάνων, ο οποίος υπερέβαινε τα χίλια άτομα. Το γεγονός ότι κατά τη στιγμή της παραχώρησης καταγράφονται περίπου 500 μουσουλμάνοι πιθανότατα συνδέεται με τον τρόπο καταγραφής των στοιχείων και ιδίως με τον περιορισμό ορισμένων πηγών στον ανδρικό πληθυσμό.

Η δημογραφική αυτή εικόνα αποτελεί βασικό υπόβαθρο για την κατανόηση των πληθυσμιακών μετακινήσεων που ακολούθησαν, καθώς και της ίδρυσης του Λούρου ως νέου οικιστικού και διοικητικού κέντρου.

Εικ. 13. Το διοικητικό κτίριο (κυβερνείο) της Χαμιδιέ (Λούρος), περ. 1912–1913. Το κτίριο, το οποίο ανεγέρθηκε στο πλαίσιο της διοικητικής συγκρότησης της νέας κωμόπολης μετά το 1881, χρησιμοποιήθηκε ως στρατιωτικό νοσοκομείο κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

3.6 Η πληθυσμιακή εξέλιξη του καζά Λούρου (1883–1899)

Σημαντικά στοιχεία για τη δημογραφική δομή του καζά Λούρου προκύπτουν από το απογραφικό κατάστιχο του 1883, το οποίο αφορά το σύνολο της διοικητικής ενότητας. Σύμφωνα με αυτό, ο συνολικός πληθυσμός ανερχόταν σε 16.255 άτομα, εκ των οποίων 15.041 ήταν χριστιανοί, 1.168 μουσουλμάνοι και 46 εβραίοι.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι κατά την περίοδο αυτή δεν παρατηρούνται μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών εντός του βιλαετίου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι στον καζά Λούρου είχαν ήδη εγκατασταθεί πρόσφυγες που προέρχονταν από την Άρτα.

Ωστόσο, παρά τον αρχικό σχεδιασμό του Λούρου ως «ισλαμικής κωμόπολης», τα στοιχεία δείχνουν ότι μέχρι το 1888 είχαν εγκατασταθεί εκεί και χριστιανοί. Συγκεκριμένα, το έτος αυτό καταγράφονται 590 χριστιανοί (282 γυναίκες και 308 άνδρες) και 772 μουσουλμάνοι (311 γυναίκες και 461 άνδρες), με συνολικό πληθυσμό 1.362 άτομα.

Η εξέλιξη αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς κατά την αρχική σύσταση της κωμόπολης ο πληθυσμός της ήταν αποκλειστικά μουσουλμανικός και ανερχόταν σε 336 άτομα (60 νοικοκυριά). Η σημαντική αύξηση του μουσουλμανικού πληθυσμού —από 336 σε 772, σε συνδυασμό με την παρουσία χριστιανών, υποδηλώνει ότι η πληθυσμιακή σύνθεση της κωμόπολης μεταβλήθηκε σχετικά σύντομα.

Εικ. 14. Καφενείο στη Φιλιππιάδα (Χαμιδιέ/Λούρος), 1912–1913. Τα καφενεία αποτελούσαν σημαντικούς χώρους κοινωνικής επικοινωνίας και δημόσιας ζωής, αντανακλώντας τον αστικό χαρακτήρα που είχε αποκτήσει η κωμόπολη στις αρχές του 20ού αιώνα. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Η εξέλιξη αυτή επιτρέπει επίσης να υποστηριχθεί ότι ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Άρτας είχε πλέον μετακινηθεί σχεδόν στο σύνολό του. Πράγματι, αν συνυπολογιστεί και ο

μουσουλμανικός πληθυσμός της υπαίθρου, ο συνολικός αριθμός των μουσουλμάνων στον καζά Λούρου προσεγγίζει εκείνον που καταγράφεται στον καζά της Άρτας πριν από την παραχώρησή του στην Ελλάδα.

Η σχετικά γρήγορη αυτή εγκατάσταση μπορεί να συνδεθεί με την ύπαρξη εκτεταμένων αγροτικών εκτάσεων (τσιφλικιών), οι οποίες επέτρεπαν την άμεση οικονομική δραστηριοποίηση των προσφύγων, καθώς και με τη γεωγραφική εγγύτητα με την Άρτα, γεγονός που περιόριζε τις μετακινήσεις και το οικονομικό κόστος για το κράτος.

Πίνακας 5. Κατανομή νοικοκυριών και πληθυσμού στα τσιφλίκια του καζά Λούρου (1894)

A/A	Όνομα (τουρ.)	Όνομα (ελλ.)	Νοικοκυριά	Γυναίκες	Άνδρες
1	Aya yorği çiftliđi	Άγιος Γεώργιος	29	56	73
2	Aya Prařkoy Çiftliđi	Αγία Παρασκευή	40	108	121
3	Istaroke Çiftliđi	Σταρόκα - Ρόκα	52	45	47
4	Astrovine Çiftliđi	Στρεβίνα -Καμπή	37	114	133
5	Astronekli Çiftliđi	Στρογγυλή	14	25	27
6	Asfelenko Çiftliđi	Σφελένικο - Δρυότοπος	19	26	32
7	Askoya Çiftliđi	Σκούπα	65	142	133
8	İmam Çavuş Çiftliđi	Ιμάμ Τσαούς	40	86	97
9	Anze Çiftliđi	Ανέζα	26	86	66
10	Brenbeste Çiftliđi	Μπρένιστα - Κορφοβούνι	63	103	97
11	Bestina Çiftliđi	Πιστιανά	38	68	38
12	Bulmet Çiftliđi	Μπουλμέτι Ζερβό - Γαλατάς	34	79	94
13	Balıřka Çiftliđi	Μπλίσκα - Καλόβατος	22	51	52
14	Balıřoř Çiftliđi	Πλησιούς	6	18	21
15	Bikalmo Çiftliđi	Παχυκάλαμος	30	148	165
16	Papazates Çiftliđi	Παπαδάτες	102	302	232
17	Padole Çiftliđi	Μπαντούλα - Απόμερο	8	25	12
18	Pandansa Çiftliđi	Παντάνασσα	29	96	105
19	Petra Çiftliđi	Πέτρα	26	68	68
20	Penaya Çiftliđi	Παναγιά	18	50	66
21	Podgore60 Çiftliđi	Ποδογορά - Ριζοβούνι	95	335	343
22	Çabrazli Çiftliđi	Τσαπρασλί -	51	160	179

		Ακροποταμιά			
23	Çankaroplu Çiftliği	Τσαγκαρόπουλο	23	55	66
24	Çekripçi Çiftliği	Τσικρισί	2	-	-
25	Çoliste Çiftliği	Τσουβίστα - Δαφνωτή	37	64	75
26	Halkazis Bey Çiftliği	Χαλκιάδες Μπέη	8	15	13
27	Halkazis Gino Çiftliği	Χαλκιάδες Γκίνου	23	65	79
28	Dara Çiftliği	Ντάρα - Ελιά	14	27	27
29	Rapsiste Çiftliği	Ραψίστα	114	210	340
30	Rahi Çiftliği	Ράχη	41	91	115
31	Ropa Çiftliği	Ρουμπάς	6	21	23
32	Zavaka Çiftliği	Ζαβάκα - Πολύδροσο	12	12	22
33	Osmaniye Çiftliği	Οσμανιέ	1	-	-
34	Ali Bey Çiftliği	Αλήμπεη - Ψαθοτόπι	23	60	63
35	Umarto Çiftliği	Μαρατιού - Πολύδροσο	15	43	42
36	Germeñçe Çiftliği	Γρεμενίτσα	51	111	111
37	Geribove Çiftliği	Γρίμποβο	11	46	39
38	Guripa Çiftliği	Γαβριά	14	49	33
39	Guladis Çiftliği	Γκουλιάδες - Γυμνότοπος	27	56	64
40	Filapyada Çiftliği	Φιλιπιάδα	50	149	170
41	Kaluberko Çiftliği	Καλογερίκο	26	45	48
42	Kanca Çiftliği	Καντζάς - Στεφάνη	61	154	143
43	Kanşos Çiftliği	Κανεσιούς - Καλαμιά	43	81	107
44	Kraka Çiftliği	Κρασιά	77	186	291
45	Klisore Çiftliği	Κλεισούρα	66	110	150
46	Kostakos Çiftliği	Κωστακιοί	56	140	143
47	Komcadis Çiftliği	Κομζιάδες - Αμμότοπος	101	206	214
48	Kolomeziya Çiftliği	Κολομόδια	14	38	41
49	Krasove Çiftliği	Κεράσοβο - Κερασώνας	9	32	40
50	Kramanes Çiftliği	Κεραμάτες	7	26	25
51	Kerkezates Çiftliği	Κιρκιζάτες	23	75	69
52	Krenikolo Çiftliği	Κυρνικολού- Ανθότοπος	17	52	52
53	Leftrohor Çiftliği	Λεφτεροχώρι	49	135	141

54	Lelova Çiftliği	Λέλοβα	155	399	475
55	Mulana Çiftliği	Μουλιανά - Γοργόμυλος	62	147	198
56	Mitka Çiftliği	Μύτικας	18	49	49
57	Milana Çiftliği	Μελιανά	19	44	59
58	Naşari Çiftliği	Νάσαρη	29	96	101
59	Nanoy Çiftliği	Αννώνι	46	168	135
60	Nesiste Çiftliği	Νισίστα - Ροδαυγή	100	57	159
61	Nihor Çiftliği	Νεοχώρι	130	397	415
62	Nikoliç Çiftliği	Νικολίτσι	58	173	210
63	Vorzu Çiftliği	Βορδώ - Μονολίθι	30	54	61
64	Volana Çiftliği	Βουλιανά Σκαμνιά	5	16	8
65	Volisne Çiftliği	Βούλιστα Παναγιά	19	52	58
66	Viğala Çiftliği	Βίγλα	11	29	22
67	Yorğotos Çiftliği	Γιωργουσιούς	31	66	67
68	Yekbicar Çiftliği	Γενίτσαρη - Ψαθάδες	32	105	95
69	Ayla Manastırı	Μοναστήρι Αηλιά στους Ρωγούς	14	33	32
70	Vlahorina Manastırı	Βλαχέρνα	30	40	34
71	Proğon Mezrası	Αγρόκτημα Προγόνου	5	4	4
72	Topalti Mevki'	Τοποθεσία Τοπ Αλτί	9	11	9
	Loros Kazası Toplamı (Kasaba Hariç)	Σύνολο καζά Λούρου (χωρίς την κωμόπολη)	2.870	6.507	7.137

Πηγή: *Yanya Vilayet Salnamesi, R. 1311 (1894), σ. 285–289.*

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 5, ο πληθυσμός του καζά Λούρου —εξαιρουμένης της κωμόπολης— ανέρχεται σε 13.644 άτομα. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνουν τη δημογραφική δομή της υπαίθρου και αναδεικνύουν την έντονη παρουσία του χριστιανικού πληθυσμού στα χωριά και τα τσιφλίκια της περιοχής.

▣ Ιστορική ερμηνεία

Παρά τον αρχικό σχεδιασμό για τη δημιουργία μιας «ισλαμικής πόλης», η δημογραφική πραγματικότητα του καζά Λούρου διαμορφώθηκε διαφορετικά. Η μουσουλμανική παρουσία περιορίστηκε κυρίως στην κωμόπολη, ενώ η ύπαιθρος παρέμεινε κατά πλειονότητα χριστιανική.

Η δημογραφική αυτή σύνθεση είχε και διοικητικές συνέπειες. Η υπεροχή του χριστιανικού πληθυσμού στον καζά κατέστησε αναγκαίο ακόμη και τον διορισμό βοηθού καιϊμακάμη, γεγονός που υποδηλώνει τις ανάγκες διαχείρισης μιας κοινωνικά και θρησκευτικά σύνθετης περιοχής..

3.7 Ναχιγιέδες και πληθυσμιακή κατανομή

Τα στοιχεία του ακόλουθου πίνακα δεν αποτυπώνουν μια πλήρως διαμορφωμένη διοικητική κατάσταση, αλλά τις προτάσεις αναδιοργάνωσης των ναχιγιέδων του καζά Λούρου, όπως αυτές διατυπώθηκαν στο τέλος του 19ου αιώνα.

Όπως φαίνεται, οι ναχιγιέδες αυτοί συγκεντρώνουν σημαντικό μέρος του πληθυσμού του καζά, χωρίς όμως να καλύπτουν το σύνολό του, γεγονός που υποδηλώνει ότι η προτεινόμενη διοικητική αναδιάρθρωση δεν εφαρμόστηκε πλήρως στην πράξη.

Πίνακας 6. Προτεινόμενοι ναχιγιέδες και πληθυσμιακά μεγέθη στον καζά Λούρου (τέλος 19ου αιώνα)

Ναχιγιές (οθωμ.)	Ναχιγιές (ελλ.)	Νοικοκυριά	Πληθυσμός
Lelove	Λέλοβα	1074	5109
Kervansaray	Καραβάν-σαράι	440	1793
Selhore	Σαλαώρα	282	1498
Köprübaşı	Κιοπρουμπασί	622	3172
Σύνολο	-	2418	11.572

Πηγή: *Yanya Vilayet Salnamesi, H. 1306 (1888), σ. 135.*

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 6, οι ναχιγιέδες που σχεδιάζόταν να συγκροτηθούν το 1899 συγκεντρώναν συνολικά 11.572 άτομα. Ωστόσο, αν ληφθεί υπόψη ότι ο συνολικός πληθυσμός του καζά ανερχόταν περίπου σε 20.000 άτομα, γίνεται σαφές ότι οι ναχιγιέδες αυτοί κάλυπταν μόνο ένα μέρος της διοικητικής επικράτειας.

Συγκεκριμένα, σημαντικός αριθμός χωριών υπαγόταν απευθείας στο κέντρο του καζά, δηλαδή στην κωμόπολη Λούρου. Όπως προκύπτει και από τα προηγούμενα στοιχεία, περίπου 40 χωριά προβλεπόταν να ενταχθούν στους ναχιγιέδες, ενώ τα υπόλοιπα 28 παρέμεναν υπό την άμεση διοικητική εποπτεία του καζά.

Η κατανομή αυτή αναδεικνύει τον κεντρικό ρόλο της κωμόπολης Λούρου, η οποία δεν λειτουργούσε μόνο ως οικισμός εγκατάστασης προσφύγων αλλά και ως βασικός διοικητικός και ελεγκτικός πυρήνας της περιοχής.

Συνοψίζοντας, αν λάβουμε υπόψη ότι η πλειονότητα του πληθυσμού των χωριών ήταν χριστιανική, καθίσταται σαφές ότι, παρά τη δημογραφική υπεροχή των χριστιανών, ως διοικητικό κέντρο επιλέχθηκε μια κωμόπολη με μουσουλμανική πλειοψηφία. Η επιλογή αυτή συνδέεται τόσο με την εγκατάσταση των προσφύγων από την Άρτα όσο και με ζητήματα ελέγχου και ασφάλειας σε μια παραμεθόρια περιοχή.

Έτσι, ο Λούρος αναδείχθηκε σε διοικητικό κέντρο που συνδύαζε πληθυσμιακή πολιτική, οικονομική λειτουργία και στρατηγική σημασία.

Εικ. 15. Αυλή κατοικιών στη Φιλιπιάδα (Χαμιδιέ/Λούρος), 1912–1913. Η παρουσία ανθρώπων, ζώων και αγροτικών δραστηριοτήτων αναδεικνύει τον στενό δεσμό της κωμόπολης με τον αγροτικό χώρο που συγκροτούσε την οικονομική βάση του καζά Λούρου. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

▣ Μεθοδολογική παρατήρηση

Η ανάλυση των δημογραφικών και διοικητικών δεδομένων του καζά Λούρου απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, καθώς οι διαθέσιμες πηγές δεν ακολουθούν ενιαία μεθοδολογία καταγραφής.

Αφενός, σε ορισμένες απογραφές (όπως στα στοιχεία του 1875) καταγράφεται αποκλειστικά ο ανδρικός πληθυσμός, ενώ σε μεταγενέστερες (1880, 1883, 1888 και εξής) περιλαμβάνονται τόσο άνδρες όσο και γυναίκες. Η διαφοροποίηση αυτή καθιστά τα δεδομένα μη άμεσα συγκρίσιμα και μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση απότομων δημογραφικών μεταβολών, οι οποίες στην πραγματικότητα οφείλονται στον διαφορετικό τρόπο καταγραφής.

Αφετέρου, ορισμένα διοικητικά στοιχεία —όπως οι ναχιγιέδες που παρουσιάζονται στους σχετικούς πίνακες— δεν αποτυπώνουν πάντοτε μια πλήρως εφαρμοσμένη διοικητική πραγματικότητα, αλλά συχνά αντανakλούν σχέδια ή προτάσεις αναδιοργάνωσης. Όπως προκύπτει από τις πηγές, η συγκρότηση ορισμένων από αυτούς τους ναχιγιέδες παρέμεινε μερική ή και ανολοκλήρωτη.

Η συνύπαρξη εν τέλει διαφορετικών απογραφικών πρακτικών και διοικητικών σχεδιασμών αντανakλά τις ιδιαιτερότητες της οθωμανικής διοίκησης και επιβάλλει την κριτική ανάγνωση των ποσοτικών δεδομένων, προκειμένου να αποφευχθούν απλουστευτικές ή παραπλανητικές ερμηνείες.

Εικ. 16. Οικιστικό σύνολο στη Φιλιπιάδα (Χαμιδιέ/Λούρος), 1912–1913. Οι κατοικίες και οι αγροτικοί βοηθητικοί χώροι αντανακλούν τον μικτό αστικό και αγροτικό χαρακτήρα της κωμόπολης, η οποία αναπτύχθηκε ως διοικητικό κέντρο του καζά Λούρου μετά το 1881. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Εικ. 17. Συγκέντρωση κατοίκων μπροστά σε διάφορο κτίριο στη Φιλιπιάδα (Χαμιδιέ/Λούρος) κατά την περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων (1912–1913). Η φωτογραφία αποτυπώνει πτυχές της δημόσιας και οικονομικής ζωής της κωμόπολης στις αρχές του 20ού αιώνα. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg, φωτογράφος άγνωστος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Συγκριτική δημογραφική εικόνα μετά την ενσωμάτωση (1915)

Σημαντική για την κατανόηση της δημογραφικής εξέλιξης της περιοχής είναι η απογραφή του 1913, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν το 1915 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η απογραφή αυτή παρέχει μια σαφή εικόνα της πληθυσμιακής διάρθρωσης της πρώην οθωμανικής διοικητικής ενότητας του Λούρου, όπως αυτή διαμορφώθηκε περίπου τρεις δεκαετίες μετά την παραχώρηση της Άρτας και την ίδρυση της προσφυγικής κωμόπολης.

Συγκεκριμένα, για την υποδιοίκηση Φιλιπιάδος καταγράφεται συνολικός πληθυσμός 24.290 κατοίκων, εκ των οποίων 12.615 άνδρες και 11.675 γυναίκες. Τα δεδομένα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία, καθώς περιλαμβάνουν το σύνολο του πληθυσμού (άνδρες και γυναίκες), σε αντίθεση με παλαιότερες οθωμανικές καταγραφές που περιορίζονταν συχνά μόνο στον ανδρικό πληθυσμό.

Η σύγκριση με τα οθωμανικά στοιχεία των προηγούμενων δεκαετιών (ιδίως εκείνα του 1883 και του 1894) δείχνει ότι ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής διατηρείται σε υψηλά επίπεδα, γεγονός που υποδηλώνει δημογραφική συνέχεια και σταθερότητα, παρά τις σημαντικές πολιτικές και διοικητικές μεταβολές που μεσολάβησαν.

Παράλληλα, η καταγραφή των οικισμών με ελληνικές ονομασίες και σε αλφαβητική σειρά αντανακλά τη μετάβαση σε ένα νέο διοικητικό και εθνικό πλαίσιο, στο οποίο η τοπωνυμία και η καταγραφή του πληθυσμού εντάσσονται πλέον στη λογική του ελληνικού κράτους.

Ωστόσο, παρατηρείται ότι ο αριθμός των καταγεγραμμένων οικισμών διαφοροποιείται ελαφρώς σε σχέση με τις οθωμανικές καταγραφές, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί είτε σε διοικητικές ανακατατάξεις είτε σε συγχωνεύσεις και εγκαταλείψεις οικισμών κατά τη μεταβατική περίοδο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η εμφάνιση δύο οικισμών με την ονομασία «Φιλιπιάδα» στην απογραφή του 1915. Η σύγκριση με τα δεδομένα των προηγούμενων δεκαετιών, όπου καταγράφεται μία μόνο Φιλιπιάδα, επιτρέπει την υπόθεση ότι η διπλή καταγραφή αντανακλά τη συνύπαρξη της παλαιάς Φιλιπιάδας και της νέας κωμόπολης του Λούρου (Hamidiye). Με βάση τα πληθυσμιακά μεγέθη, είναι πιθανό ότι η εγγραφή με τον μεγαλύτερο πληθυσμό αντιστοιχεί στη νέα διοικητική κωμόπολη, ενώ η δεύτερη στην παλαιότερη εγκατάσταση.

Σε κάθε περίπτωση, η απογραφή του 1915 επιβεβαιώνει ότι η περιοχή του Λούρου δεν αποτέλεσε απλώς έναν προσωρινό χώρο εγκατάστασης προσφύγων, αλλά εξελίχθηκε σε μια σταθερή και λειτουργική αγροτική και διοικητική ενότητα, η οποία διατήρησε τη δημογραφική της δυναμική και μετά την αλλαγή πολιτικής κυριαρχίας.

Εικ. 18. Άποψη του διοικητικού κέντρου της Χαμιδιέ (Λούρος) κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912–1913). Στο προσκήνιο διακρίνονται στρατιωτικές σκηνές, ενώ στο ύψωμα δεσπόζει το οθωμανικό διοικητήριο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως στρατιωτικό νοσοκομείο. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Τα στοιχεία της απογραφής του 1915 για την υποδιοίκηση Φιλιπιάδος παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 7. Πληθυσμιακή κατανομή κατά φύλο και οικισμό στην υποδιοίκηση Φιλιπιάδος (1915)

A/A	Όνομα χωριού/πόλης	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1	Φιλιππιάς	460	231	691
2	Άγιος Γεώργιος	145	139	284
3	Αγία Παρασκευή	172	160	332
4	Αλήμπεη	126	115	241
5	Ανέζα	141	121	262
6	Ανώγι	370	351	721
7	Βίγλα	55	51	106
8	Βλαχέρενα	74	83	157
9	Βορδώ	168	156	324
10	Βούλιανα Σκαμνιά	13	8	21
11	Βούλιστα Παναγιά	224	243	467
12	Γαβριά	90	94	184
13	Γενίτσαρι	204	199	403

14	Γεωργουσοί	138	114	252
15	Γκουλιάδες	133	115	248
16	Γρεμμενίτσα	268	240	508
17	Γρίμποβο	49	48	97
18	Ελευθεροχώρι	210	225	435
19	Ζαβάκα	40	31	71
20	Ιμάμ Τσαούσι	235	239	474
21	Καλογερικό	108	95	203
22	Κανεσοί	197	194	391
23	Καντζάς	210	154	364
24	Καρακονησιά	133	100	233
25	Κεραμάτες	35	29	64
26	Κεράσοβον	79	78	157
27	Κερκιζάτες	122	83	205
28	Κλεισούρα	211	216	427
29	Κολομόδια	60	68	128
30	Κουμτζάδες	428	412	840
31	Κρασιά	425	408	833
32	Κυρνικολού	101	72	173
33	Κωστακοί	222	206	428
34	Λέλοβα	655	644	1.299
35	Μαρατιού	50	51	101
36	Μηλιανά	151	149	300
37	Μουλιανά	436	401	837
38	Μπαντούλα	45	40	85
39	Μπλίσκα	97	95	192
40	Μπουλμέτι Ζερβό	154	151	305
41	Μπρένιστα	319	304	623
42	Μύτικας	120	104	224
43	Νάσαρι	163	179	342
44	Νηοχώρι	483	433	916
45	Νικολίτσι	255	218	473
46	Νισίστα	239	251	490
47	Ντάρα	51	50	101
48	Παναγιά Μαράτι	61	54	115
49	Παντάνασσα	113	103	216
50	Παπαδάτες	461	448	909
51	Παχυκάλαμος	200	174	374
52	Πέτρα	91	73	164
53	Πιστιανά	107	129	236
54	Πλησοί	19	21	40
55	Ποδογορά	419	414	833
56	Πρόγονο	16	18	34

57	Ράχη	161	137	298
58	Ραψίστα	498	477	975
59	Ρόκα	178	141	319
60	Σκούπα	154	189	343
61	Στρεβίνα	181	148	329
62	Στρογγυλή	48	33	81
63	Σφελένικον	70	52	122
64	Τζοβίστα	159	147	306
65	Τσαγκαρόπουλον	65	67	132
66	Τσαπρασλή	203	163	366
67	Φανερωμένη	205	178	383
68	Φιλιππιάς	215	223	438
69	Χαλκιάδες	127	138	265
70	Σύνολον	12.615	11.675	24.290

Η ανάλυση της δημογραφικής και διοικητικής εξέλιξης της περιοχής του Λούρου καταδεικνύει ότι η ίδρυση της κωμόπολης συνδέθηκε άμεσα με τις ευρύτερες γεωπολιτικές και διοικητικές μεταβολές που προκάλεσε η παραχώρηση της Άρτας στην Ελλάδα. Ο Λούρος συγκροτήθηκε ως νέος διοικητικός και οικιστικός πυρήνας, με σκοπό την εγκατάσταση μετακινούμενων πληθυσμών και τη διαχείριση της συνοριακής ζώνης.

Εικ. 19. Ο ναός του Προφήτη Ηλία στην ευρύτερη περιοχή της Φιλιππιάδας (Χαμιδιά/Λούρος), 1912–1913. Η φωτογραφία τεκμηριώνει τη χριστιανική θρησκευτική παρουσία στην ύπαιθρο του καζά Λούρου κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο. Πηγή: Bildarchiv Foto Marburg.

Ωστόσο, τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι τόσο η δημογραφική του σύνθεση όσο και η διοικητική του οργάνωση δεν ακολούθησαν απόλυτα τον αρχικό σχεδιασμό. Η επιδίωξη δημιουργίας μιας «ισλαμικής πόλης» δεν υλοποιήθηκε πλήρως, καθώς η ευρύτερη περιοχή διατήρησε την έντονη παρουσία χριστιανικού πληθυσμού, ιδίως στην ύπαιθρο.

Παράλληλα, οι διοικητικές μεταβολές του καζά Λούρου χαρακτηρίζονται από ρευστότητα, με προτάσεις αναδιοργάνωσης που δεν εφαρμόστηκαν πάντα πλήρως και με διαφοροποιήσεις μεταξύ διοικητικού σχεδιασμού και πραγματικής λειτουργίας. Η ερμηνεία των δημογραφικών δεδομένων απαιτεί επίσης προσοχή, λόγω της διαφορετικής μεθοδολογίας καταγραφής στις πηγές.

Συνολικά, ο Λούρος αναδεικνύεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα περιοχής όπου η διαμόρφωση των διοικητικών δομών και η εξέλιξη της πληθυσμιακής σύνθεσης επηρεάστηκαν άμεσα από τις συνθήκες της συνοριακής μεταβολής, χωρίς όμως να αναιρούν τη μακροχρόνια κοινωνική και δημογραφική συνέχεια του τοπικού χώρου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περίπτωση του Λούρου αναδεικνύει με χαρακτηριστικό τρόπο τις διαδικασίες δημογραφικής και διοικητικής αναδιάρθρωσης που ακολούθησαν τις εδαφικές μεταβολές του ύστερου 19ου αιώνα. Η παραχώρηση της Άρτας στην Ελλάδα δεν αποτέλεσε απλώς μια μεταβολή συνόρων, αλλά λειτούργησε ως καταλύτης για τη δημιουργία νέων οικιστικών και διοικητικών σχηματισμών στην οθωμανική πλευρά.

Η ίδρυση του Λούρου ως προσφυγικής κωμόπολης συνδέθηκε άμεσα με την ανάγκη διαχείρισης των μετακινούμενων πληθυσμών, αλλά και με στρατηγικές και διοικητικές προτεραιότητες που σχετίζονταν με την ασφάλεια των συνόρων. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα δημογραφικά και διοικητικά δεδομένα, η αρχική στόχευση για τη δημιουργία μιας «ισλαμικής πόλης» δεν υλοποιήθηκε πλήρως, καθώς η ευρύτερη περιοχή διατήρησε τον έντονα πολυθρησκευτικό και κατά βάση χριστιανικό της χαρακτήρα.

Η ανάλυση των πηγών καταδεικνύει επίσης ότι η διοικητική οργάνωση του καζά Λούρου παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό ρευστή, με προτάσεις αναδιοργάνωσης που δεν εφαρμόστηκαν πλήρως και με διαφοροποιήσεις μεταξύ διοικητικής πρόθεσης και πραγματικής λειτουργίας. Παράλληλα, οι διαφοροποιήσεις στη μεθοδολογία των απογραφών καθιστούν αναγκαία μια κριτική προσέγγιση των ποσοτικών δεδομένων.

Η σύγκριση με τα στοιχεία του 1915 επιτρέπει, τέλος, τη διαπίστωση μιας αξιοσημείωτης δημογραφικής συνέχειας, παρά τη μετάβαση από την οθωμανική στη ελληνική διοίκηση. Η περιοχή του Λούρου δεν αποτέλεσε μια προσωρινή προσφυγική εγκατάσταση, αλλά εξελίχθηκε σε μια σταθερή αγροτική και διοικητική ενότητα, η οποία ενσωματώθηκε λειτουργικά στο νέο κρατικό πλαίσιο.

Συνολικά, η μελέτη του Λούρου φωτίζει τις σύνθετες σχέσεις μεταξύ συνόρων, πληθυσμιακών μετακινήσεων και διοικητικής οργάνωσης, αναδεικνύοντας τη σημασία της τοπικής κλίμακας για την κατανόηση ευρύτερων ιστορικών μετασχηματισμών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

◆ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), διάφορα έγγραφα:

- Υ.ΕΕ. 34-75 (25 Şubat 1876)
- Υ.ΡΚ.ΥΜ. 3-24 (3 Eylül 1880)
- Υ.ΡΚ.ΥΜ. 3-47 (7 Ekim 1880)
- ΔΗ.ΤΜΚ.Σ. 28-85 (3 Ocak 1900)

Salname-i Vilayet-i Yanya:

- Η. 1306 (1888), σ. 135
- Ρ. 1311 (1894), σ. 285–289

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΦΕΚ 112/Αύγουστος 1915 (Απογραφή πληθυσμού).

◆ ΒΑΣΙΚΗ ΠΗΓΗ

Erken, İlkey. «Yanya Vilayetinde Bir Muhacir Kasabası: Loros». *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, τχ. 63 (2018), σ. 557–571.

◆ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Skoulidas, Elias G. (επιμ.). *Narda / Ottoman Arta: The Transition from the Late Ottoman Period to the Greek City*. *Περιοδικό Σκουφάς*, τχ. 106 (2016).

◆ ΓΕΝΙΚΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Karpat, Kemal H. *Ottoman Population, 1830–1914*. Madison: University of Wisconsin Press.

İnalcık, Halil. *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300–1600*. London: Phoenix Press.

Ortaylı, İlber. Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Shaw, Stanford J. History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Cambridge: Cambridge University Press.

◆ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σφυρόερας, Κωνσταντίνος. Η Ήπειρος στη νεότερη ιστορία. Αθήνα.

Βακαλόπουλος, Απόστολος. Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Θεσσαλονίκη.

Copyright

© Αναστασία

Η εργασία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση επί χρημάτων και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν.2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΑΡΤΑ 02.07.2026